

УДК 338.432

Т. О. Костюк,

аспірант кафедри економіки праці та розвитку сільських територій,

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ М'ЯСО-МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Т. Kostyuk,

graduate student of department Economics and Rural Development

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

INNOVATIVE MODEL OF MEAT AND DAIRY INDUSTRY AS AN ELEMENT OF STRENGTHENING ECONOMIC SAFETY OF AGRICULTURE UKRAINE

У статті проведено комплексне дослідження стану вітчизняної м'ясо-молочної галузі з метою виявлення її впливу на економічну безпеку сільського господарства України. Системний аналіз частки та структури виробництва м'ясо-молочної продукції різними групами вітчизняних товаровиробників вказує на наявність ряду загроз для економічної безпеки сільського господарства за двома основними векторами: продовольче забезпечення та диспропорція виробництва. Запропоновано інноваційну модель розвитку м'ясо-молочної галузі на основі м'ясомолочного кластеру з урахуванням диференціації продовольчого споживання та процесу децентралізації владних повноважень.

This article provides a comprehensive study of domestic meat and dairy industry to identify its impact on the economic safety of Ukraine's agriculture. Strategic analysis of particles and the structure of production of meat and dairy products of different groups of domestic producers, which indicates the presence of a number of threats to the economic safety of Agriculture for two main vectors: food security and the imbalance of production. Offered an innovative model of development of based cluster differentiation of food consumption and decentralization of power.

Ключові слова: м'ясо-молочна галузь, економічна безпека, сільське господарство, індикатори, інноваційна модель розвитку.

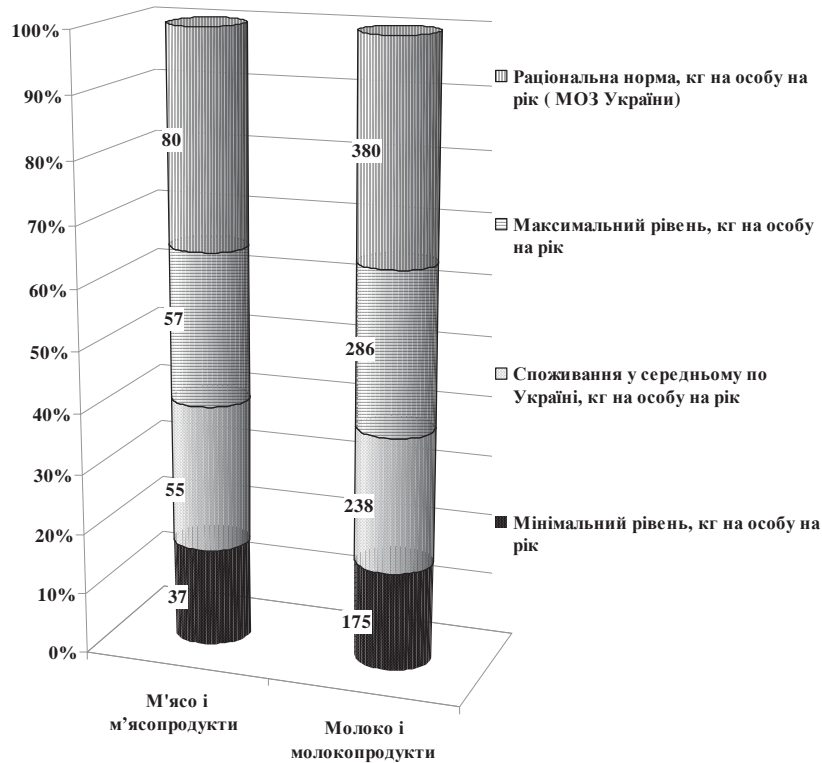
Key words: meat and dairy industry, economic safety, agriculture, indicators, innovative model of development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Події останніх двох років показали, що національна економіка України суттєво залежить від розвитку сільського господарства України, яке, зокрема, забезпечує третину усіх валютних надходжень до бюджету країни. У свою чергу виробництво молока та м'яса є одними з основних стратегічних індикаторів, які вказують на рівень економічного захисту сільського господарства України у системі економічної безпеки сільських територій та країни загалом. Але не зважаючи на стратегічну важливість вітчизняної м'ясо-молочної галузі вона, у порівнянні з рослинництвом, має ряд диспропорцій та невіршених соціально-економічних та організаційно-правових проблем.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз останніх досліджень і публікацій за темою дослідження показує, що у вітчизняній та закордонній науковій літературі проблемам, які сповільнюють розвиток м'ясо-молочної галузі присвячено значну кількість публікацій таких вчених, як О. Гуторов [1], В. Ємцев [4], А. Куценко, О. Маслак [10], М. Пархомець [12], В. Збарський [8], С. Сегеда, А. Солошонок, О. Шуст [14—16] та ін. Окремо варто відзначити дослідження В. Збарського та В. Ємцева, у яких якісно оцінено динаміку обсягів виробництва молока в Україні та світі, проведено ранжування основних світових виробників м'ясо-молочної продукції, а також "визначено особливий характер та виняткове значення молока

Рис. 1. Зіставлення рівня продовольчого споживання м'ясо-молочної продукції вітчизняними домогосподарствами у контексті забезпечення раціональної достатності (станом на 1 січня 2016 року)

Джерело: сформовано автором на основі даних Держстату України.

і молочної продукції для життя і здоров'я людини, акцентовано увагу на забезпечення продовольчої безпеки на цьому сегменті ринку та забезпечення прав споживачів" [8, с. 8]. У дослідженнях таких вчених, як С. Кальний, В. Жмуденко [5], В. Залізко [6], В. Мартинєков [7] та багатьох інших було встановлено сутність економічної безпеки сільського господарства та сільських територій загалом у тісному зв'язку з сталим розвитком національної економіки.

Зазначений вище науковий доробок дозволив обґрунтувати потребу вдосконалення ринку м'ясо-молочної продукції, забезпечення пріоритетності національного товаровиробника, проведення техніко-технологічного переоснащення підприємств галузі, запровадження інноваційних технологій тощо, але поза увагою дослідників залишилися питання, пов'язані з формуванням прогресивної інноваційної моделі розвитку м'ясо-молочної галузі як елементу системи економічної безпеки сільського господарства України

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

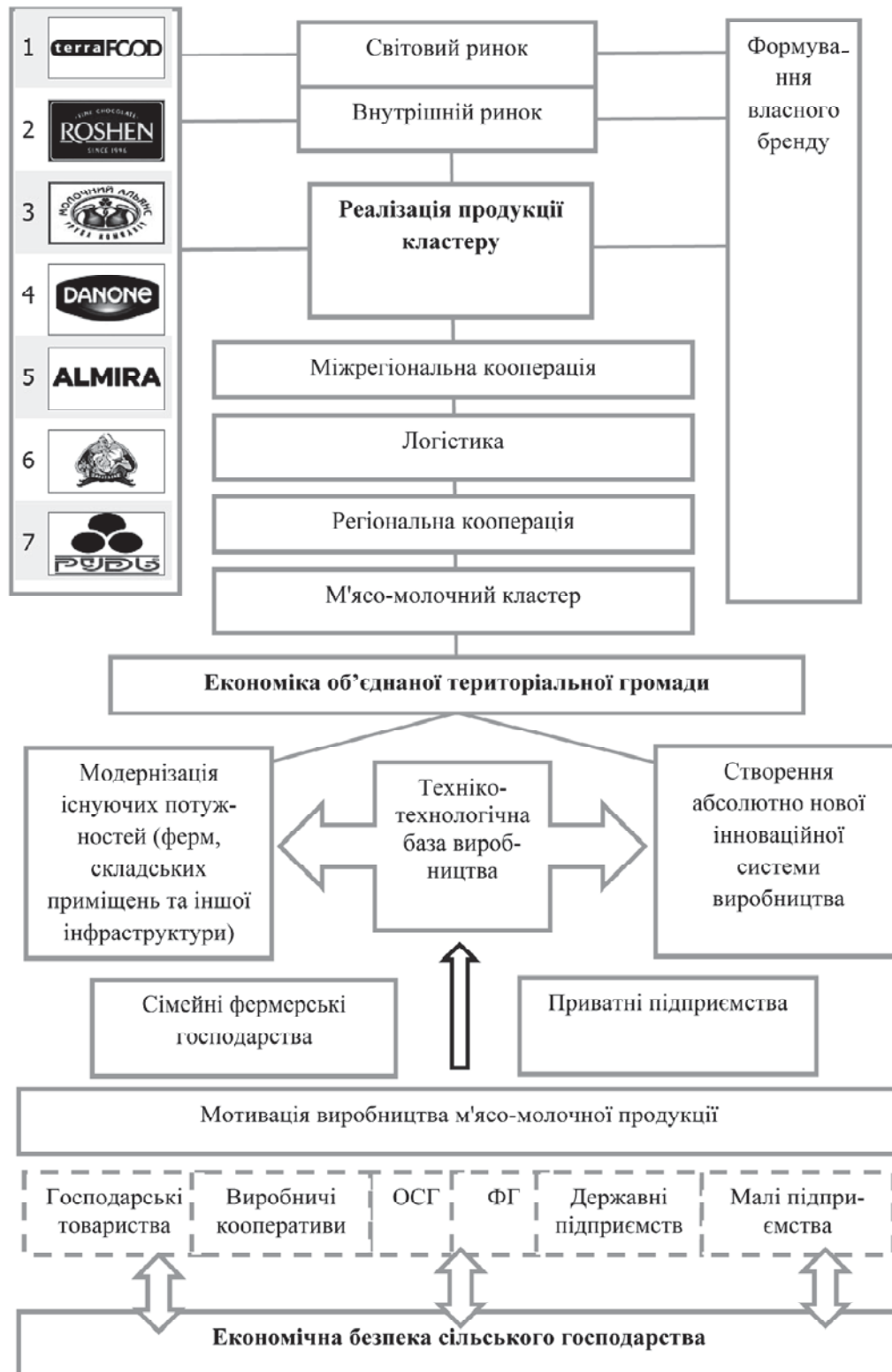
Метою дослідження є висвітлення сучасного кризового стану національного виробництва, споживання та експорту м'ясо-молочної

продукції, а також окреслення теоретичних та організаційно-практичних засад, необхідних для формування інноваційної моделі розвитку м'ясо-молочної галузі, що сприятиме зміцненню економічної безпеки сільського господарства України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Світовий ринок виробництва та споживання м'ясо-молочної продукції має неоднозначну та хвилюподібну динаміку. З одного боку, маємо не достатньо ефективну систему маркетингу та менеджменту вітчизняних експортоорієнтованих переробних компаній, які не використовують прогресивні інноваційні технології, а з іншого боку, внутрішні споживчі ринки мають суттєві обмеження у частині низької купівельної спроможності більшості населення України. У результаті маємо, що в Україні станом на 1 січня 2016 р. наявна суттєва диференціація індексів продовольчого споживання та достатності споживання м'ясо-молочної продукції (рис. 1).

Системний аналіз продовольчого споживання населенням України м'ясо-молочної продукції вказує на ряд загроз, які стосуються не

Рис. 2. Інноваційна схема комплексного розвитку м'ясо-молочної галузі у контексті зміцнення економічної безпеки сільського господарства України

Джерело: розроблено автором.

лише економічної, а й національної безпеки країни.

По-перше, загальний рівень споживання молока, м'яса та відповідної продукції трохи

більший за третину від встановлених раціональних норм (рис. 1). Постійна білково-калорійна нестача, відсутність у раціоні достатньої кількості білків тваринного походження та інших

міко- та мікроелементів призводить до погіршення стану здоров'я населення та загального рівня працездатності. Причому за даними Держстату України, у такій ситуації українці перманентно перебувають більше чверті століття, що загрожує погіршенню генофонду нації.

По-друге, наявна кричуща диспропорція у структурі споживання м'ясо-молочної продукції, оскільки майже половина усього спожитого українцями м'яса — це курятина. Цей факт пояснюється високими роздрібними цінами на яловичину та свинину, а також критичним зменшенням рівня споживання риби та рибопродуктів. Зокрема протягом 1990—2016 рр. українцями споживається щорічно риби та рибної продукції у середньому менше на третину від рекомендованої МОЗ раціональної норми.

Особливо небезпечна ситуація склалася навколо забезпечення м'ясо-молочною продукцією таких соціальних і демографічних груп населення, як діти та пенсіонери, де відповідні показники є ще гіршими. Крім того потрібно переглянути Постанову КМУ "Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення" [13]. У першу чергу це стосується розділів, пов'язаних із переліком м'ясо-молочних продуктів харчування. Так, наприклад, для дітей до 6 років у середньому щодня передбачено для споживання усього 32 г м'яса телятини, 16 г птиці або кроля, 7 г сметани, 4 г сиру тощо [13]. Очевидно, що збільшення відповідних показників у споживанні м'ясо-молочної продукції вплине на розмір прожиткового мінімуму, методика розрахунку якого базується на оцінці вартості відповідних продуктів харчування та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення. Цим самим, отримуємо збільшення внутрішнього ринку м'ясо-молочної продукції, що стимулюватиме розвиток сільського господарства України.

Таким чином, з огляду на окреслену множиною загроз та викликів сформуємо інноваційну модель розвитку м'ясо-молочної галузі на основі м'ясо-молочного кластеру з урахуванням можливостей сучасних економіко-математичних програм оптимізації витрат на утримання ВРХ (за категоріями господарств), а також диференціації продовольчого споживання з метою забезпечення продовольчої безпеки регіону та країни загалом.

Комплексне вирішення окреслених вище проблем розвитку м'ясо-молочної галузі можливе за двома векторами:

1) відновлення сільськогосподарського потенціалу, що залишився у спадок від Радянського Союзу;

2) створення абсолютно нових сільськогосподарських систем, що передбачає відмову від наявних сільгоспприміщень, інфраструктури тощо.

Ці два напрями є цілком конкурентоспроможними, про що свідчить досвід багатьох агропідприємств. Так, наприклад, у Вінницькій області представництво шведської фірми DeLaval (яка одна з перших у світі зайняла ринкову нішу виробництва та обслуговування доїльного обладнання) [17], було модернізовано галузь молочного тваринництва на базі колективного сільськогосподарського підприємства "Агро-Союз", де було відремонтовано старі ферми та складські приміщення. У результаті підприємство стало рентабельним, але оскільки рівень рентабельності був досить низьким, то менеджмент компанії вирішив впровадити абсолютно нову систему управління — "smart-farming", яка передбачає:

- автоматичну оптимізацію продуктивності через формування ефективного стада та логістики;

- використання передових технологій доїння та обслуговування корів;

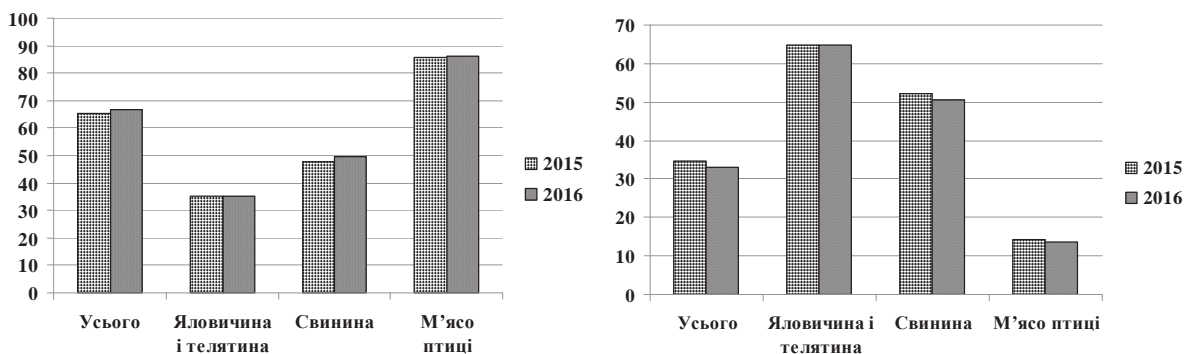
- комплексне вирішення питань утримання, розведення, відгодівлі, відтворення стада;

- роботизацію робочих місць та загального облаштування й експлуатації ферми;

- інформатизацію плеїнного та виробничого обліку, у системі ПК-КПК (на базі програмного забезпечення Майкрософт та Гугл) та ін.

Таким чином, з огляду на сучасні світові тенденції розвитку м'ясо-молочного сектору у контексті зміцнення економічної безпеки сільського господарства на рисунку 2 представимо теоретичні та організаційно-практичні засади, необхідні для формування інноваційної моделі розвитку вітчизняної м'ясо-молочної галузі з урахуванням тенденції до децентралізації влади та формування економічно незалежних добровільно об'єднаних територіальних громад.

Запропонована інноваційна схема комплексного розвитку м'ясо-молочної галузі у контексті зміцнення економічної безпеки сільського господарства України передбачає стимулювання виробництва через формування власного торгового бренду, що дозволить уникнути експортного мита на живу ВРХ та суттєво збільшить кількість робочих місць у сфері переробки сільськогосподарської продукції на

а) сільськогосподарські підприємства   б) господарства населення

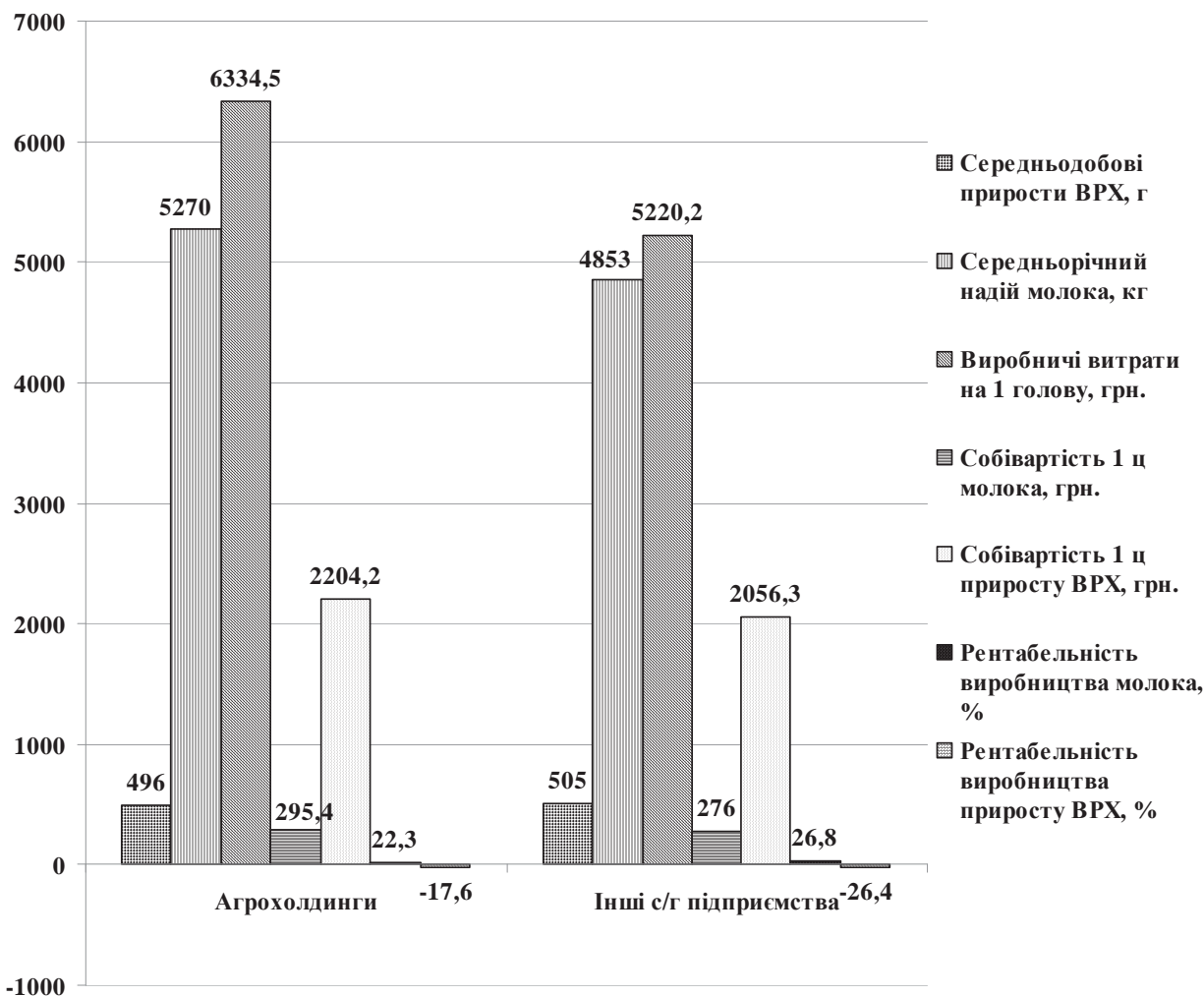
Рис. 3. Частка та структура виробництва м'яса різними товаровиробниками

Джерело: сформовано автором на основі офіційних даних Держстату України за січень — лютий 2016 р. [2].

мінізаводах, що знаходяться у на території громади.

Системний аналіз діяльності основних груп товаровиробників м'яса та молока вказує, що у середньо- й довгостроковій перспективі найбільш ефективними з точки зору розвитку

сільських територіальної громади та сільських територій України загалом будуть сімейні фермерські господарства як певний гібрид фермерських господарств (ФГ) та особистих селянських господарств, а також приватні підприємства різних розмірів та форм власності

Рис. 4. Структура основних показників, що впливають на ефективність м'ясомолочної галузі станом на 1 січня 2015 р.

Джерело: сформовано автором на основі даних [2] та [11].

(саме ці два види виділені окремо у рис. 1).

Враховуючи останні тенденції виробництва м'ясо-молочної продукції за видами та категоріями господарств (без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополь та зони проведення антитерористичної операції) варто зазначити на наявності значних диспропорції виробництва (рис. 3) за виключенням свинини, якої виробляють приблизно однаково господарства населення та інші види сільгоспвиробників.

- а) сільськогосподарські підприємства;
- б) господарства населення.

Аналогічні диспропорції наявні серед значень показників, що впливають на ефективність м'ясо-молочної галузі (рис. 4). При цьому найбільш небезпечними загрозами для економічної безпеки сільського господарства є перманентна від'ємна рентабельність вирощування ВРХ та збільшення виробничих витрат (у середньому левову частку собівартості 1 кг яловичини складають витрати на корми), які вдається мінімізувати лише агрохолдингам за рахунок впровадження інноваційних моделей виробництва. З іншого боку, собівартість м'яса та молока, які виробляють агрохолдинги є вищою ніж у інших сільськогосподарських товаровиробників (рис. 4).

На нашу думку, одним з перспективних шляхів вирішення окреслених проблем є врахування європейського досвіду автоматизації виробництва м'ясо-молочної продукції таких грантів, як Delaval, Lely, GEA Westfalia Surge, Voumatic, Ites та ін. Однак у зв'язку з високим рівнем девальвації національної валюти, доцільно на державному рівні створити передумови (зокрема, у податковій площині) для виробництва доступних агрегатів для роботизованого доїння корів та утримання ВРХ (техніко-технологічну базу можна використовувати, наприклад, таких вітчизняних підприємств, як ВАТ "Брацлав" "Агромех", "Імпульс-Агро" та ін.).

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Таким чином, проведений аналіз частки та структури виробництва м'ясо-молочної продукції різними групами вітчизняних товаровиробників вказує на наявність ряду загроз для економічної безпеки сільського господарства за двома основними векторами: продовольче забезпечення та диспропорція виробництва. Зокрема у дослідженні встановлено, що виробництво і головне споживання молока та м'яса в Україні знаходиться на незадовільному рівні, що сприяє деградації аграрної економіки України.

З метою стимулювання соціально-економічного розвитку сільських територій, з урахуванням сучасного кризового стану національної м'ясо-молочної галузі розроблено схему формування інноваційної моделі розвитку м'ясо-молочної галузі на основі нової системи адміністрування — "smart-farming", що підвищить рівень економічного захисту сільського господарства України у системі економічної безпеки сільських територій.

Література:

1. Гуторов О.І. Світові тенденції розвитку ринку молока / О.І. Гуторов // Вісник Харківського НТУСГ: Економічні науки. Вип. 112. — Харків: ХНТУСГ, 2011. — С. 3—8.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
3. Дюбо О.М. Ресурсне забезпечення системи управління економічною безпекою підприємств АПК / О.М. Дюбо // Економ. вісн. Донбасу. — 2011. — № 3. — С. 32—36.
4. Ємцев В. Розвиток світового ринку молока в існуючому конкурентному середовищі [Електронний ресурс] / В. Ємцев. — 2014. — Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua
5. Жмуденко В.О. Державне регулювання економічної безпеки АПК України // Менеджмент ХХІ ст.: проблеми і перспективи: кол. моногр. / В.О. Жмуденко. — Умань: Ред.-видав. відділ УНУС, 2011. — С. 348—351.
6. Залізко В.Д. Сільські території України: стратегічні пріоритети розвитку в контексті зміцнення економічної безпеки: монографія / В.Д. Залізко; Національний університет ДПС України. — Ірпінь: Видавництво НУДПСУ, 2014. — 502 с.
7. Залізко В.Д. Методика оцінювання економічної безпеки сільських територій / В.Д. Залізко, В.І. Мартиненков // Економіка України. — 2016. — № 1 (650). — С. 19—34.
8. Збарський В.К. Організаційно правові основи функціонування молокопродуктового підкомплексу України / В.К. Збарський // Агросвіт. — 2015. — № 17. — 8—13.
9. Козак О.А. Основні тенденції розвитку світового ринку молока та молочної продукції / О.А. Козак // Економіка АПК. — 2007. — № 3. — С. 149—154.
10. Маслак О. Світові тенденції молочного ринку / О. Маслак, Т. Хворост // Пропозиція. — 2010. — № 2. — С. 44—46.
11. Національний агропортал Латифундист [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. — 2016. — Режим доступу: <http://latifundist.com/>

blog/read/162-navshcho-snu-opodatkuvannya-eksportu-vrh

12. Пархомиць М.К. Організаційно-економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах: монографія / М.К. Пархомиць. — Тернопіль: Економічна думка, 2005. — 346.

13. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення: постанова КМУ від 14 квітня 2000 р. № 656 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної ради України. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-%D0%BF>

14. Сегеда С.А. Оцінка споживання основних продовольчих продуктів в Україні / С.А. Сегеда // Збір. наук. праць ВНАУ. — 2012. — № 3 (69). — С. 195—199.

15. Солошонок А.Л. Національні та світові тенденції розвитку ринку молока і молочних продуктів / А.Л. Солошонок, К.М. Куліш // Продуктивність агропромислового виробництва. Економічні науки. — 2013. — Вип. 24. — С. 113—123.

16. Шуст О. Сучасний стан та проблеми розвитку ринку продукції м'ясного скотарства [Електронний ресурс] / О. Шуст. — Режим доступу: http://ecupark_2013_10_7.pdf

17. DeLaval [Electronic resource] / Official Site. — 2016. — Access: <http://www.delaval.com>

18. Hemme T., Uddin M., Ndambi A. Benchmarking Cost of Milk Production in 46 Countries // Journal of Reviews on Global Economics. — 2014. — № 3. — P. 254—270.

References:

1. Gutorov, O.I. (2011), "Global market trends milk", *Visnyk Kharkivs'koho NTUSH: Ekonomichni nauky*, vol. 112, pp. 3—8.

2. State Statistics Service of Ukraine (2016), available at: www.ukrstat.gov.ua (Accessed 24 august 2016).

3. Diubo, O.M. (2011), "Resource support systems of management of economic security agricultural enterprises", *Ekonomichnyj visnyk Donbasu*, vol. 3, pp. 32—36.

4. Yemtsev, V. (2014), "The development of world milk market in the current competitive environment", available at: www.irbis-nbu.gov.ua, (Accessed 24 august 2014).

5. Zhmudenko, V. O. (2011), *Derzhavne rehulivannia ekonomichnoi bezpeky APK Ukrainy. Menedzhment XXI st., problemy i perspektyvy [State regulation of economic security of Ukraine agriculture. Management of the XXI century,*

problems and prospects], vydavnychyj viddil UNUS, Uman', Ukraine.

6. Zalizko, V.D. (2014), *Sil's'ki terytorii Ukrainy: stratehichni priorityty rozvytku v konteksti zmitsnennia ekonomichnoi bezpeky [Rural areas in Ukraine: strategic development priorities in the context of strengthening economic security]*, Vydavnytstvo NUDPSU, Irpin', Ukraine.

7. Zalizko, V.D. Martynenkov, V.I. (2016), "Methods of evaluating the economic security of rural areas", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 1 (650), pp. 19—34.

8. Zbars'kyj, V.K. (2015), "Legislative the functioning of milk industry of Ukraine", *Ahrosvit*, vol. 17, pp. 8—13.

9. Kozak, O.A. (2007), "Major trends in the global market of milk and milk products", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 149—154.

10. Maslak, O. Khvorost, T. (2010), "Global trends in dairy market", *Propozytsiia*, vol. 2, pp. 44—46.

11. National ahroportal landowners (2016), available at: <http://latifundist.com/blog/read/162-navshcho-snu-opodatkuvannya-eksportu-vrh> (Accessed 24 august 2016).

12. Parkhomets, M.K. (2005), *Orhanizatsijno-ekonomichni osnovy rozvytku molokoproduktovoho pidkompleksu v rynkovykh umovakh [Organizational-economic bases of development of milk subcomplex in market conditions]*, *Ekonomichna dumka*, Ternopil, Ukraine.

13. Cabinet of Ministers of Ukraine (2000), "On approval of kits of food, non-food items and sets services for major social and demographic groups", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-%D0%BF> (Accessed 24 august 2016).

14. Seheda, S.A. (2012), "Estimation of consumption of basic food products in Ukraine", *Zbirka naukovykh prats VNAU*, vol. 3 (69), pp. 195—199.

15. Soloshonok, A.L. Kulish, K.M. (2013), "National and world market trends milk and milk products", *Produktyvnist ahropromyslovoho vyrobnytstva. Ekonomichni nauky*, vol. 24, pp. 113—123.

16. Shust, O. (2013), "The current state and problems of development of the beef cattle products", available at: http://ecupark_2013_10_7.pdf (Accessed 24 august 2016).

17. DeLaval (2016), available at: <http://www.delaval.com> (Accessed 24 august 2016).

18. Hemme, T. Uddin, M. Ndambi, A. (2014), "Cost of Milk Production in 46 Countries", *Journal of Reviews on Global Economics*, vol. 3, pp. 254—270.

Стаття надійшла до редакції 25.08.2016 р.